

УДК 332.1:330.341.1:330.322.001.895

С.К.Харічков, д.е.н.
Е.М.Забарна, д.е.н.**ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ІНТЕГРОВАНОЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ**Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень, м.Одеса, iprei@odessa.ukrtel.net
Одеський національний політехнічний університет, м.Одеса, www.opu.ua

Визначено основні напрямки програми прискореної реалізації інноваційно-інвестиційних проектів в рамках міжрегіонального співробітництва з метою забезпечення міжрегіональної координації. Виявлено взаємозв'язок між етапом розвитку та формою реалізації технології. Проаналізовано наявність в Одеському регіоні умов для створення регіональних центрів інноваційних технологій та виділено комплекс заходів щодо їх створення. Досліджено організаційно-економічну схему функціонування промислово-фінансових груп в Україні

Ключові слова: інноваційно-інвестиційний проект, механізм прискореної реалізації, трансфер, промислово-фінансова група, комерціалізація технологій, регіональні інноваційні центри.

Вступ

Кожна країна та кожний регіон підходить до вирішення завдань регіонального науково-технологічного розвитку з урахуванням власних особливостей, традицій, наявних ресурсів та потреб. Сучасна науково-технічна політика та розвиток інноваційно-інвестиційних систем має бути орієнтованим не стільки на безпосередньо використання нових технологій, скільки на своєчасне їх використання. Практична реалізація результатів інноваційної діяльності – повинна здійснюватися на основі ринкових принципів. Тут інноваційний продукт (нововведення) стає товаром, якому притаманні всі традиційні фази його життєвого циклу: надходження до ринку, дифузія, зрілість інноваційного продукту та спад (коли відбувається втрата інновацією новизни, згорання виробництва, вихід з ринку та заміна її новим або модернізованим товаром).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Притаманна Україні нерівномірність економічного розвитку окремих територій стала відчутнішою для населення у зв'язку із розповсюдженням сучасних інформаційних технологій, телекомунікацій та засобів транспорту. Об'єктивний характер відмінностей та протиріч, що викликані ними на рівні держави в цілому змушують органи державного управління та місцеву владу шукати додаткові резерви для інтенсифікації процесів регіонального соціально-економічного розвитку. Найбільш значну увагу при цьому, в індустріально розвинених країнах, приділяють такому практично невичерпному ресурсу, як використання досягнень науки та техніки. Дослідження показало, що інноваційний аспект не знаходиться в колі зору ні держави, ні підприємств, однак, саме інноваційний аспект розвитку регіональної економіки є найактуальнішим для економіки України сьогодні. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що незначне економічне зростання, досягнуте у 2001р. є наслідком дії цінових факторів (носить кон'юнктурний характер) і не має підґрунтя для стабільності і подальшого зростання економіки. Пожвавлення економіки у 2001-2005р.р. не вплинуло на тенденцію значного скорочення інвестицій, що обумовлює збереження складної ситуації в інноваційно-інвестиційній сфері. Багато в чому це пов'язане з тим, що процеси в інноваційно-інвестиційній сфері визначаються економічною ситуацією, що складається, яка задає жорсткі вимоги і визначає обмеження на активізацію інвестиційного процесу в цілому. В цій ситуації відмічене економічне зростання у виробництві не базується на стійких тенденціях забезпечення нормальних відтворювальних умов, що не дозволяє говорити про реальний поворот економіки до стійкого розвитку. В той же час наявний науково-технічний та ресурсний потенціал регіонів України дозволяє ефективно встроюватися до системи міжнародного економічного співробітництва (участь у міжнародних проектах, впровадження трансферу технологій, реалізація продажу ліцензій на проекти, створення спільних підприємств тощо). Однак, увага Кабінету Міністрів до вирішення цих питань залишається недостатньою.

Постановка завдання

Постановка завдань щодо створення механізмів прискореної реалізації інноваційних проектів в регіонах потребує переходу до таких ринкових механізмів, при використанні яких кожне виробниче підприємство зможе обрати та придбати на певних умовах той чи інший, вже підготовлений до реалізації, інноваційний проект. Це може бути досягнуто за рахунок використання спеціальної інформації – комп'ютерної бази даних інноваційних проектів. Вказана база даних повинна мати повну інформацію про інноваційний проект, його потенційні кінцеві техніко-економічні показники, основні результати маркетингових досліджень, а також про авторів проекту. Розміщення та періодичне поновлення в спеціалізованих засобах масової (в тому числі в системі Internet) інформації в комп'ютерній базі даних інноваційних проектів повинно бути доступним для всіх промислових підприємств, які бажають придбати на відповідних комерційних умовах документацію щодо інноваційного проекту та використовувати її у власному бізнесі. Саме в таких умовах можуть розвиватися, і достатньо швидко, ринкові принципи розробки і реалізації інноваційних проектів. В такій схемі передачі інноваційних проектів від розробника споживачеві, строк реалізації може розраховуватися максимум двома-трьома роками.

Основний матеріал дослідження

Загальні положення програми прискореної реалізації інноваційно-інвестиційних проектів [1], в рамках забезпечення міжрегіональної координації можна уявити у вигляді рис.1.

Рис.1. Механізм прискореної реалізації інноваційно-інвестиційних проектів в регіонах

Поєднання до загальної економічної системи процесів інвестування, проектування, створення інноваційних проектів «під ключ» дозволить ліквідувати розриви при розробці документації, прискорити виконання основних етапів інноваційно-інвестиційного циклу і, тим самим, в 3-5 разів скоротити час розробки і реалізації нововведень. На основі проведеного дослідження [2], нами виявлено взаємозв'язок між стадією розвитку технології, що підлягає комерціалізації та формою її трансферу (табл.1).

Таблиця 1

Етапи розвитку та відповідна форма реалізації технології

Етап життєвого циклу	Мета та зацікавлені суб'єкти	Форма реалізації
Початок життєвого циклу технології, розробка	Прагнення до формування та підтримки монопольної влади на відповідному товарному ринку <i>Малі підприємства, та такі, що вперше створюють – підприємства-носії технології, що впроваджують; підприємства крупного бізнесу, що монополізують відповідний ринок</i>	Придбання технології з метою отримання надприбутків від її використання
Доробка та впровадження технології	Отримання додаткового доходу (необхідним є додатковий фінансовий та інтелектуальний капітал) <i>Представники крупного бізнесу або носії знань</i>	Придбання найбільш повного пакету прав на об'єкти інтелектуальної власності у вигляді патенту або виключної ліцензії
Розвиток та зростання технології (нарощування обсягів розповсюдження технології)	Прагнення до конкурентних переваг <i>Підприємства середнього бізнесу</i>	Інформаційна дифузія, рух інтелектуального капіталу, ліцензування; створення спільних підприємств в яких з боку носія технології до уставного капіталу вносять права на об'єкти інтелектуальної власності – патенти, ліцензії, конструкторсько-технологічна документація
Зрілість	Для виживання в умовах гострої конкуренції. Захоплення інших територіальних ринків Для підприємств крупного бізнесу – можливість отримання додаткового доходу при зниженні норми прибутку від основного виробництва	Інжинірингові послуги та прямі інвестиції у формі «ноу-хау», обладнання та використання кваліфікованого персоналу
Занепад	<i>Підприємства крупного бізнесу та малі підприємства</i>	Угоди на умовах «будівництво-експлуатація-передача», «під ключ» (придбання та навчання) та ринок в руки (із забезпеченням збуту продукції - передача готового бізнесу

Механізм прискореної реалізації цілком і повністю орієнтований на матеріальну зацікавленість обох сторін інноваційного циклу: розробників інноваційних проектів (різні структури, що пов'язані з виконанням НДДКР) і виробничих підприємств. Слід підкреслити, що зацікавленість в тому чи іншому інноваційному проекті можуть проявити будь-які підприємства, в тому числі і такі, профіль діяльності яких не співпадає з тим чи іншим проектом [1]. Важливим є те, що керівник підприємства та його служби повинні своєчасно оцінювати ефективність впровадження проекту в мінливих ринкових умовах господарювання.

Одеський регіон має найсприятливі умови для створення технопарків і технополісів, серед яких:

- потужний науково-технічний потенціал, представлений провідними науково-виробничими об'єднаннями, академічними науково-дослідними установами, вищими навчальними закладами, які мають високий рівень наукових розробок і досвід науково-технічного співробітництва із зарубіжними країнами;

- значна частка підприємств наукомістких галузей промисловості, які зацікавлені у вдосконаленні технологічних процесів;

- високий рівень кваліфікації трудових ресурсів і можливість їх підготовки на основі опанування передового досвіду в управлінні і маркетингу;

- концентрація банків та інвестиційних фондів, готових брати участь у створенні венчурних інноваційних фірм;

- випереджаючий, порівняно с країною в цілому, розвиток нових форм господарювання, в тому числі і науково-технічного підприємництва;

- розгалужене міське господарство та сфера обслуговування, включаючи зовнішній транспорт і зв'язок.

Основне завдання полягає у створенні відкритих структур науково-виробничої інтеграції за рахунок вітчизняних і зарубіжних інвестицій, які повинні будуватися на засадах вільного

обміну інформацією, конкуренції та комерціалізації досягнень науково-технічного прогресу. Об'єднані технопарки створюють технополіс, який набуває ознаки науково-виробничого комплексу, що здійснює весь технологічний ланцюжок від фундаментальних досліджень до продажу нової продукції.

Весь комплекс заходів, необхідних для створення РІЦНТ наведено на рис.2.

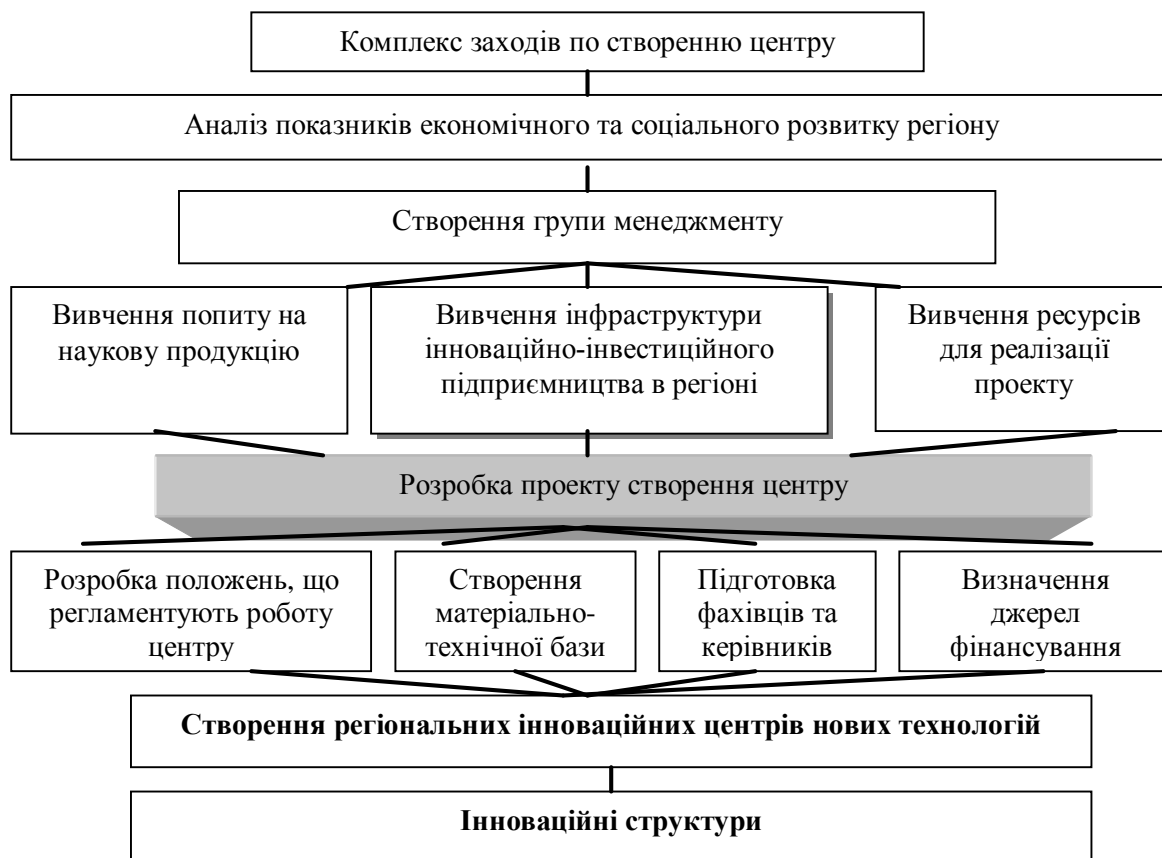

Рис.2. Концепція розширення функцій інноваційних центрів нових технологій в регіоні

Узагальнюючи практику організації у зарубіжних країнах роботи технополісів, нами виділено основні етапи створення РІЦНТ і їх функціонування в регіонах України (табл.2). Організація технополісів вимагає великої підготовчої роботи, що передбачає узгодження дій владних структур різного рівня, починаючи з урядового і закінчуючи регіональним та міським, а також усіх зацікавлених організацій: науково-дослідних, підприємницьких, фінансових тощо.

Найбільш «вузьким місцем» української економіки є відсутність механізмів передачі інноваційного продукту до виробництва. Передача інноваційного продукту до реального сектору у відповідному регіоні може здійснюватися лише на основі ринкових механізмів і комерціалізації науково-технічної сфери. Отже, у цьому, особливу роль повинні відіграти об'єднання промислового, банківського і торгового капіталу в потужні структури, що здатні виробляти високотехнологічні і конкурентоспроможні товари і послуги. У зв'язку з цим, основою інноваційної політики повинно стати створення промислово-фінансових груп (ПФГ), вчасності, трансакційних, а також горизонтальних і вертикальних холдінгових компаній, консорціумів, науково-технічних центрів, технопарків і технополісів, лізингових фірм. В перспективі, вони повинні стати стрижнем інноваційного процесу в регіонах і відмовлятися від них сьогодні є в найвищому ступені ірраціональним.

Ці дії мають бути спрямовані на: з'ясування найважливіших потреб регіону у високотехнологічних галузях виробництва і видах наукомісткої продукції; визначення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку регіону з урахуванням можливостей, що відкриваються перед ними за умови створення на його базі РІЦНТ; ретельний аналіз наявності об'єктивних передумов для створення того або іншого наукового технополісу; уточнення цілій завдань і перспектив розвитку передбачуваних технополісів.

Таблиця 2

Основні етапи (алгоритм) створення РІЦНТ в регіонах України

Етапи створення	Зміст
Формування основних напрямів діяльності (для міністерств)	1.Визначення регіонів (територій), які можуть бути використані для розвитку наукомістких виробництв. 2.Формування цілій і завдань розвитку цих виробництв. 3.Вибір комерційних проектів, які сприяють розвитку РІЦНТ
Підготовка програми розвитку РІЦНТ (для місцевої влади)	1.Визначення регіонів (площадок) для РІЦНТ. 2.Формування цілій і завдань індустріального розвитку, ґрунтованого на новітніх технологіях. 3.Планування, спорудження і підтримка (пошук засобів) промислової зони, доріг тощо. 4.Розробка юридичних положень (постанов), що сприяють створенню умов для фінансування комерційних підприємств та інших служб, необхідних для розвитку РІЦНТ.
Затвердження програми (для міністерств)	1.Визначення, чи підходить для розміщення РІЦНТ запропонований регіон. 2.З'ясування відповідності програми основним напрямам розвитку регіону. 3.Визначення, наскільки забезпечується реалізація програми РІЦНТ економічним розвитком території (міста), на базі якого (-ої) будуть створюватися ці РІЦНТ.
Державне (урядове) сприяння	1.Списання податків корпораціям на юридичній основі. 2.Пільгова податкова система. 3.Допомога у створенні необхідної інфраструктури. 4.Фінансова допомога комерційним підприємствам. 5.Створення стимулів для залучення в РІЦНТ комерційних підприємств. 6.Надання допомоги комерційним фірмам, що сприяють розвитку високотехнологічних галузей.

Метою створення ПФГ є підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів через прискорення заходів НТП. ПФГ поєднує виробничі підприємства, організації, банки й інші об'єкти підприємницької діяльності. Уповноваженим ПФГ є банк-учасник цієї групи. Більш 50% статутного фонду цього банку належить учасникам ПФГ. Банк здійснює інвестування діяльності та розрахунково-касове обслуговування ПФГ. Керівництво ПФГ здійснюється Радою директорів. Органом ПФГ в фінансово-господарській діяльності є головне підприємство – юридична особа, створена із учасників групи. В межах ПФГ забезпечується зниження витрат на виробничі, фінансові і торгівельні операції, отримання інформаційних, юридичних, збутових та інших підрозділів і підприємств [3].

Учасники ПФГ, на відзнаку від концернів, мають більш складні взаємозв'язки, які можуть бути горизонтальними, вертикальними і іншими одночасно. Частіше за все ПФГ представляють багатогалузевий конгломерат, до складу якого входять крупні компанії із різних галузей економіки. Наочно переваги внутріфірмового управління у ПФГ продемонстровано на рис.3.

Переваги для учасників ПФГ містяться в інтеграції конкурентних переваг окремих компаній при спеціалізації і диверсифікації виробництва. Вхідження фінансово-кредитних організацій до ПФГ підвищує мобільність розвитку та реалізації інноваційного потенціалу. Враховуючи той факт, що швидкість технологічного поновлення виробництва та збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції багато в чому залежить від інвестиційних можливостей корпорації, участь фінансових інститутів в господарській діяльності стає надзвичайно важливим фактором. Слід зауважити й іншу перевагу ПФГ перед іншими організаційними формами господарювання – можливість залучення сторонніх коштів завдяки більшій довірі з боку потенційних інвесторів.

Таким чином, створення ПФГ в умовах трансформації фінансово-економічних відносин в Україні повинно стати певною формою компромісу між державою та капіталом. Однією з рушійних сил для Уряду України по створенню ПФГ є нестача фінансових коштів. Можливість підвищення в такий спосіб керованості ресурсів, пошуку додаткових способів фінансування і розвитку підприємств, безумовно, приваблива. Якщо будуть створені потужні ПФГ, тоді низку питань можна буде вирішувати не великими грошима, а їх правильним використанням, це

надасть реальний шанс стабілізувати економічний розвиток реального сектору вітчизняної економіки.

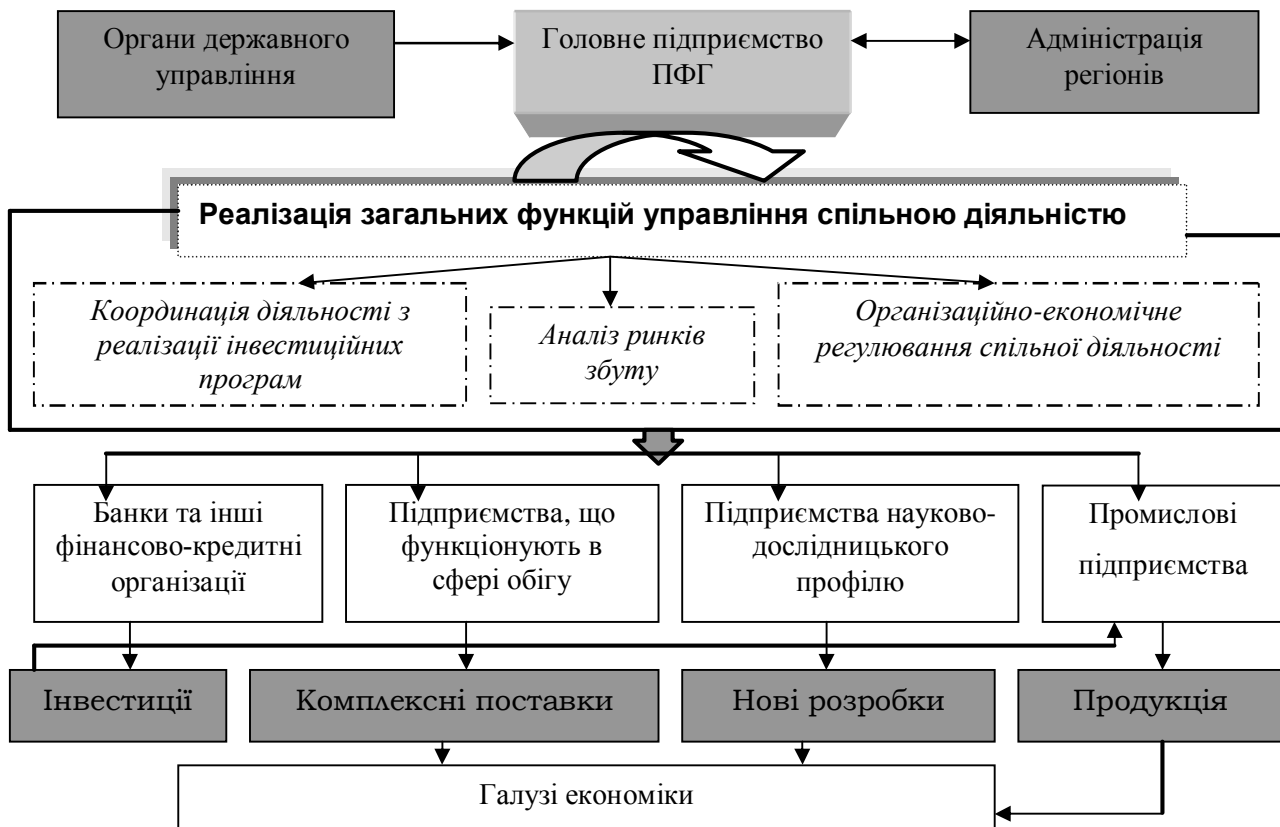

Рис.3. Організаційно-економічна схема функціонування ПФГ

Для того, щоб ПФГ стали каталізатором реформ, місцем формування високотехнологічного та конкурентноздатного комплексу з метою збереження та примноження інноваційно-інвестиційного потенціалу, забезпечення економічної незалежності та національної безпеки України, необхідна цілеспрямована державна політика. При доопрацюванні законодавства необхідно також враховувати і можливість участі у ПФГ західних партнерів, співробітництво з якими сьогодні здійснюється в межах створення спільних підприємств.

В цілому, метою створення інноваційно-інвестиційної мережі циклу «наука-виробництво» в Україні є прискорення НТП в найбільш наукомістких і перспективних напрямках розвитку економічної могутності держави. Відповідно до цієї мети, головним завданням таких об'єднань є діяльність щодо виконання інноваційно-інвестиційних проектів. Економічним механізмом, що створений для підвищення їх ефективної діяльності, є спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності. Це передбачає встановлення податкових і митних пільг (рис.4).

Крім того, інноваційно-інвестиційні проекти в розглянутих нами структурах є пріоритетними для залучення державних коштів, а також кредитів, які надаються під державні гарантії іноземним державам і банкам. Спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності впроваджується для технологічних парків (зон), їх ділянок, дочірніх і головних підприємств на період виконання інноваційно-інвестиційних проектів. Передбачені пільги повинні надаватися технологічному парку та його учасникам починаючи з дати реєстрації проекту. Норми пільгового оподаткування використовують під час виконання кожного проекту, але не більш чим на п'ять років з моменту його реалізації. При недостатньому розмірі власного капіталу задля реалізації проекту підприємство може залучити до використання інноваційний лізинг.

Рис.4. Форми пільг в організаційних структурах інноваційно-інвестиційної сфери

Висновки

На державному рівні потрібен нормативний акт, що регламентує систему підтримки та регулювання експорту технологій і «ноу-хау» громадянського призначення. Необхідна комплексна підтримка інноваційного бізнесу, яка передбачає пріоритетне ресурсозабезпечення, пільгове оподаткування і кредитування, доступ до інформаційних ресурсів, митним пільгам при трансфері нових технологій тощо:

- дозвіл створення спільних (змішаних) науково-дослідницьких установ, що не належать державі;

- часткова відмова від заборони патентування результатів НДДКР, які проведено державою не в державних установах, але на кошти держави;

- прискорення економічного структурного перетворення в напрямку високих технологій;

- реструктуризацію та збільшення інноваційних інвестицій, їх спрямування на високі технології, стратегічний розвиток, на надання послуг, що базуються на наукових знаннях;

- видача виключних ліцензій на використання державних патентів недержавними (наприклад, акціонерними) підприємствами;

- спеціальне законодавство, яке регулює податкову, амортизаційну, митну політику й умови функціонування дрібних наукомістких фірм і ризикового підприємництва.

Розглянуті вище напрямки розвитку інноваційно-інвестиційної сфери повинні стати пріоритетними як мінімум, до 2015р. Вдосконалення механізму державного регулювання інноваційно-інвестиційною сферою (бюджетні інвестиції, кредитна, емісійна, валютна та податкова політика, державні гарантії тощо) дозволить вже через 2-3 роки «підключити» ринкові механізми до активізації інноваційно-інвестиційного процесу розширеного відтворення виробництва ВВП у відчутних масштабах, тим самим створити умови для соціально-економічного розвитку.

Список літературних джерел

1. Забарная Э.Н., Харичков С.К. Инновационно-инвестиционная система: методология формирования и развития. – Одесса. Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2002. – 140с.

2. Забарна Е.М. Соціально-економічний розвиток регіону на інноваційно-інвестиційній основі. – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2008. – 264с.

- 3.Амоша А.И. Теоретические и прикладные системы функционирования производственного комплекса региона: моногр. / [А.И.Амоша, Е.Т.Булеев, Н.Д.Прокопенко и др.] – Донецк: Ин-т экономики пром-ти экон-прав. исслед. НАН Украины, 2004. – 424 с.